

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه	:	کاتبی رضوانی، احسان، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور	:	دایره المعارف تاریخ اسلام / احسان کاتبی.
مشخصات نشر	:	تهران: محراب قلم، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	:	۱۵۲ ص: مصور (رنگی).
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
موضوع	:	اسلام -- تاریخ
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ۱۵د۲ / ک ۱۵
رده‌بندی دیویی	:	۱۳۹۴ د ۱۲۱ ک ۳۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۱۹۵۳۰۳

۱۳۷۷/۲۲۷

۹۴، ۱۲، ۱۷

کتاب‌های مهتاب
واحد کودک و نوجوان محراب قلم

نویسنده: احسان کاتبی

تصویرگر: لاله ضیایی

دبیر مجموعه: مهدی ضرغامیان

مدیر هنری: بهزاد غریب‌پور

ناظر فنی: مریم حافظیه

گرافیک و طرح جلد: مریم حافظیه

ویرایش: مرتضی حاجعلی‌فرد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

تیراژ: ۳۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: صاحب

چاپ: دانش پژوه

صحافی: محمد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۳-۶۷۴-۳

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره‌ی ۱۰۴

تلفن: ۸۰-۶۶۴۹۰۸۷۹، نمابر ۶۶۴۱۸۱۹۰ - سامانه‌ی پیام‌رسان ۰۲۱۶۶۴۶۵۲۰۱

صندوق پستی: ۱۳۱۴۵-۵۲۸

مقدمه

بعضی از پژوهشگران برآنند که تاریخ علم، تاریخ درست و واقعی انسان است، زیرا تاریخ‌های عمومی معمولاً به بخشی از تاریخ می‌پردازند که عبارت است از جنگ‌های هولناک و فجایع انسانی و اسارت انسان به دست انسان‌های دیگر. کتاب‌های تاریخی آکنده از داستان فئانروایان خونریزی است که، مست از باده‌ی قدرت، مردم را به کام نابودی می‌کشاند. اما بخش مهم‌تر تاریخ، که همانا مآثره‌ی پیگیر انسان با جهل و خرافه است، غالباً از دید آن‌ها پنهان می‌ماند. از این روی، هر چند که دانستن تاریخ‌های عمری بسیار مهم است، در کنار آن‌ها وجود کتاب‌هایی که به تاریخ دستاوردهای علمی انسان بپردازند، کاملاً ضروری می‌نماید. امروز با افزایش سهم علم در زندگی انسان‌ها این ضرورت بیش‌تر احساس می‌شود و شایسته است که به تاریخ علم و شناخت آن از آغاز تا به امروز توجه بیش‌تری بشود.

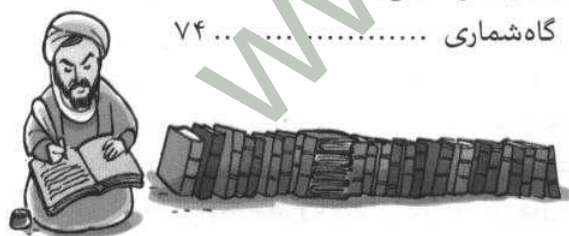
علم، به طور طبیعی، از کنج‌های انسان برپاره‌ی دنیایی که در آن زندگی می‌کند سرچشمه می‌گیرد. نقطه‌ی آغاز آن نیز به پانصد تا هفتصد و پنجاه هزار سال پیش برمی‌گردد؛ جایی که بعضی از انسان‌های اولیه توانستند تبرهای سنگی بسازند، آتش را کشف کنند و با استفاده از چوب و ترکه برای خود کباب بسازند. اما این پیشرفت‌ها اندک بود و بسیار کند صورت گرفت و ده‌ها هزار سال طول کشید تا انسان توانست کشاورزی و یک‌خانشین شود و در ذوب فلزات و ابزارسازی پیشرفت‌های چشمگیری حاصل کند. مردم در تمدن‌های بزرگ آن زمان، مثل تمدن مصر، چین، ایران، هند، یونان، و سپس در تمدن اسلامی گام‌های بلندی در زمینه‌ی علوم مختلف مثل پزشکی، ریاضیات، ستاره‌شناسی، مکانیک، زیست‌شناسی و کانی‌شناسی برداشتند. این گام‌ها اگر چه بسیار مهم و اساسی بودند، آن قدر عمق نداشتند که بتوان نام انقلاب علمی بر آن‌ها گذاشت. انقلاب علمی در سده‌ی پانزدهم و در اروپا آغاز شد که تاریخ‌نگاران به آن نام رنسانس (زایه) دادند. رنسانس خود سرآغاز انقلابی دیگر، یعنی انقلاب صنعتی شد که در قرن هجدهم در انگلستان رخ داد. این انقلاب خیلی سریع به فرانسه و آمریکا و، از آن‌جا، به سراسر جهان رسید و چهره‌ی جهان را شاید برای همیشه تغییر داد.

ایرانی‌ها از جمله ملت‌هایی بودند که در میان اقوام مختلف نقش چشمگیری در پیشرفت علم داشتند. شاهان و حاکمان ایرانی نیز، چه قبل و چه بعد از اسلام، معمولاً فارغ از تعصبات قومی و مذهبی از دانشمندان حمایت می‌کردند و آن‌ها را بزرگ می‌داشتند. اما علم در ایران، مسیر مستقیم و روبه‌رشدی را طی نکرد؛ چرا که جنگ‌های خانمان‌سوز داخلی و خارجی هر از گاهی آرامش دانشمندان را برهم می‌زد و سرمایه‌های علمی کشور را به باد می‌داد. برای مثال، حمله‌ی مغول و سپس تیمور و متعاقب آن، جنگ‌های داخلی و ناامنی‌ها، چنان ضربه‌ای به علم و دانش وارد کرد که عملاً ششصد سال رشد علمی در ایران متوقف شد. تنها پس از تشکیل دولت قاجار و با پایدردی بزرگ‌مردانی چون عباس میرزا، امیرکبیر و بعضی از مصلحان دیگر بود که بار دیگر چراغ دانش و پیشرفت در ایران روشن شد و کشور در مسیر ترقی قرار گرفت.

کتاب حاضر شرح مصور تاریخ علم در ایران است و نگاهی کلی بر پیشرفت علم و اندیشه‌ی علمی در ایران از روزگار نخستین تا به امروز دارد. امید است که خوانندگان کتاب با خواندن آن به فراگیری علم و دانش مشتاق‌تر شوند و خود را با رودخانه‌ی خروشان دانش که هر زمان شتابنده‌تر از پیش به راه خود می‌تازد، همراه کنند.

فهرست

- ۳۴ فلزکاری در دوره‌ی اشکانی
- ۳۶ فلزکاری در دوره‌ی ساسانی
- ۳۸ مهندسی در ایران باستان
- ۴۰ معماری در ایران باستان
- ۴۲ معماری هخامنشی
- ۴۴ معماری اشکانی
- ۴۶ معماری ساسانی
- ۴۸ صنعت آبیاری
- ۵۰ سفالگری
- ۵۲ شیشه‌سازی
- ۵۴ بافندگی
- ۵۶ سنگ‌تراشی
- ۵۸ آغاز پزشکی در ایران
- ۶۰ درمان بیماری‌ها
- ۶۲ آدام‌شناسی
- ۶۴ طب داشت
- ۶۶ مراکز علمی در دوره‌ی هخامنشی ..
- ۶۸ مراکز علمی در ساسانیان ...
- ۷۰ دانشگاه علمی شاپور
- ۷۲ کتاب‌های علمی
- ۷۴ گاه‌شماری

● علم در ایران پس از اسلام ۷۶-۱۰۷

- ۷۸ تمدن اسلامی
- ۸۰ اهمیت علم و دانش در اسلام
- ۸۲ سهم ایرانی‌ها در تمدن اسلامی

● پیدایش علم ۶-۲۷

- دوران پیش از تاریخ
- ابزارهای نخستین
- زندگی اجتماعی
- انسان غارنشین
- تشکیل روستاها
- نخستین شهرها
- دوران تاریخی
- تمدن عیلام
- ورود آریایی‌ها
- تشکیل امپراتوری جهانی

● علم در ایران باستان ۲۸-۷۵

- کشف آتش و ذوب فلزات
- فلزکاری در دوره‌ی هخامنشی

معماری ۱۲۲

وضعیت علم و دانش در عصر صفوی ۱۲۴

● علم در ایران معاصر ۱۵۱-۱۲۶

ایران پس از سلسله‌ی صفویه ۱۲۸

تشکیل سلسله‌ی قاجاریه ۱۳۰

انجام مصل به اروپا ۱۳۲

دارالعلوم ۱۳۴

تأسیس مدارس جدید ۱۳۶

آموزش عالی ۱۳۸

روزنامه و نشریات ۱۴۰

علوم و فنون جدید در ایران ۱۴۲

کتابخانه‌ی ملی ایران ۱۴۴

دانشگاه تهران ۱۴۶

انستیتو پاستور ایران ۱۴۸

فرهنگستان علوم ۱۵۰

نمایه ۱۵۲

گسترش مراکز علمی ۸۴

نهضت ترجمه ۸۶

پزشکی ۸۸

زیست‌شناسی ۹۰

علوم ریاضی ۹۲

اخترشناسی ۹۴

فیزیک و مکانیک ۹۶

شیمی (کیمیا) ۹۸

تاریخ‌نویسی ۱۰۰

جغرافیا ۱۰۲

معماری ۱۰۴

تأثیر تمدن اسلامی بر اروپا ۱۰۶

● علم در ایران پس از مغول‌ها ... ۱۲۵-۱۰۸

حمله‌ی مغول و پیامدهای آن ۱۱۰

وضعیت علوم پس از حمله‌ی مغول .. ۱۱۲

تشکیل حکومت صفویه ۱۱۴

رنسانس در اروپا ۱۱۶

روابط ایران با کشورهای اروپایی ... ۱۱۸

فنون و صنایع فلزی ۱۲۰